

UYUŞTURUCU VE TUTKU YARATICI MADDELER KULLANIMININ SOSYAL-PSİKOLOJİK DİNAMİZMASI

Prof. Dr. Günsel KOPTAGEL

(İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Psikiyatri Kürsüsü)

Her türden tutkuda iki öge vardır : 1) Tutku maddesi, 2) Tutkuya uğrayan kişi. Tutku olayında her iki ögenin kendine has nitelikleri bulunduğu gibi, onların arasındaki ilişki ile bu ilişkiyi etkileyen iç ve dış etkenler söz konusudur.

1) **Tutku maddesi :**

Tutku maddesinin özellikleri, ya da kendine has nitelikleri derken, o maddenin kişi üzerinde yarattığı bedensel ve ruhsal duyular, yani uyuşturucu, rahatlık verici, gerçek sorunlardan ve gerçek dünyadan uzaklaştırıcı olduğu gibi, uyandırıcı, yorgunluk giderici, canlandırıcı, güçlendirici, düşünceye hız ve açıklık verici gibi nitelikler sayılabilir. Bundan anlaşılacağı üzere, tutku maddesinin ille de uyuşturucu olması gerekmemektedir. Söz konusu olan, o anda kişide kendisinin hoşlandığı bir başkalık duygusu yaratmasıdır. Tutku maddesinin özellikleri içinde onun kullanan kişide doğurduğu duyuşsal, ruhsal bir hoşluk etkisi yanısıra o kişinin organlarında da bir doku alışkanlığı yaratarak, bir süre sonra artık duygusal isteğin dışında, organik bedensel bir istek doğurma niteliği de sayılabilir. Bilindiği gibi bazı maddeler doku alışkanlığı yapmadığı; kesildiğinde salt ruhsal açlık belirtileri ve ruhsal tepkiler doğurdukları halde, bazı maddeler organizmada doku alışkanlığı yaparak, kesilmeleri organik tepkilere yol açar. Örneğin, tütün, esrar ve bazı tip ilâçları doku alışkanlığı yapmadıkları halde, diğer bazı ilâçlarla eroin, morfin gibi opium türevi maddeler böyle bir alışkanlık yaparlar.

2) Tutkuya uğrayan kişi :

Kişiyi tutkuya götüren kişisel özelliklerin bireysel kişilik yapısı ile kişilik yapısından yatkınlık yaratan dış çevre etkeni olarak iki yönü vardır.

Kişinin Ben (Ego) yapısının çevre etkeninden büyük çapta etkilenerek biçimlendiği ve ona göre zayıf, ya da güçlü olarak geliştiği bugün ruhbilimlerinde olduğu kadar toplumbilimlerinde de kabul edilmekle birlikte, yine de her bireyin kendi yapısal özelliklerine bağlı olarak temelde de bir Ben yapısı güçlülüğü, ya da zayıflığı bulunması düşünülebilmektedir. Bunda kalıtımsal genetik etkenlerin olduğu kadar, yine buna az çok bağlı olan zekâ yetenekleri ve metabolizma ile ilgili olarak bünye yapısının Ben ve dolayısıyla kişilik yapısı üzerinde bazı etkinliklerde bulunabileceği de akla gelebilir. Ama yine de davranış özelliklerinin oluşmasında psiko - sosyal etkenlerin rolünün üstünlüğü tartışmasız olarak benimsenmiştir.

İnsanın psikolojik gelişiminin daha doğum - öncesi dölyatağı içindeki (fötal) yaşamında başladığı psikanalitik okullarca kabul edilmektedir. Bu dönemde canlı varlık, tam bir korunma ve rahatlık içinde, her gereksiniminin ve isteğinin anında yerine getirildiği bir biçimde yaşamını sürdürmektedir. Eğer Tanrılara ve eskiden güçlü hükümdarlara tanınan bir nitelik olan *tümgüçlülüğü* (omnipotansi) her isteğinin anında yerine getirilmesi olarak tanımlayacak olursak, her insan bu dölyatağı - içi yaşantısında tümgüçlülüğü tatmıştır ve eğer mutluluğu de her isteğinin ve gereksiniminin anında doyurulması, tam bir güven içinde olması diye tanımlayacak olursak, o zaman insanın en mutlu olduğu dönemi de bu ilk, doğum - öncesi yaşadığını söyleyebiliriz. Dolayısıyla, doğum olayı, aslında çok mutlu bir olay olarak nitelenirken, doğan kişi için hiç de öyle olmayıp, belki de en korkunç en acı verici ve tedirginlik yaratıcı bir olaydır. Tümgüçlü, rahat, doygun ve güvenlik içindeki yaşantısından, henüz kendi başına yaşamını sürdürmesi olanaksız olarak yapıyabancı, tehlikelerle dolu bir ortama çırılçıplak atılıvermiştir insan. Ne var ki, doğa burada da önlemini almış, doğum - öncesinde anasıyla ortak yaşamındaki tümgüçlülüğü anasının analık içgüdüleriyle onu dış ortamdan koruyarak, besleyip bakması yoluyla bir süre daha sürdürmesini sağlamıştır. Ancak, yine de gün geçtikte çocuk anasının korumalı ortamı içinde bile gerçek dış dünya ile yavaş yavaş

karşılaşmakta ve giderek artan sayı ve yoğunluktaki yasaklarla yüz yüze gelmekte, bu yasaklarla sınırlanan özgeçilere uymayı öğrenmek zorundadır. Örneğin, doyumunu anasının sütünü emerek ve onun koruyucu kucağı içinde sürdürürken, gün gelecek, süttten kesildiğinde, anasının göğsü ve kendi ağzı ile sürdürdüğü bedensel ilişkiden kopmak zorunda kalacak, fakat yine de anasının onu ellemesi, beslerken okşaması, giydirmesi ve hep yanında bulunmasıyla süren haz verici güvenliği de zamanla yavaş yavaş yitirmek zorunda kalacaktır. Bu süreç içinde, ilkin sadece kendisi olarak, Ben olarak algıladığı dünyanın böyle olmadığını, kendisinden başka bir dünya da bulunduğunu ve o dünyanın katı koşullarına uymak zorunda olduğunu öğrenecek, her aşamada bazı acılar, hoşnutsuzluklar duyacak ve hep o ilk haz verici yaşamındaki doygun dengeyi arayacaktır.

Aslında içgüdülerimiz bizi sürekli bu ilk yaşantıdaki mutluluk duygusunu aramaya itmektedir. Her insan, yaşamının her döneminde bu mutluluğu, kendisine haz veren bu bütünüyle doygunluk içindeki dengeli ortamı aramaktadır. *Freud* bunu "Haz İlkesi" olarak adlandırmıştır. Başlangıçta salt doğa içindeki doğal yaşamını sürdürmeye yönelik olan bu istek ve dürtü insanın toplumsal yaşamı içinde gittikçe karmaşıklaşarak soyut kavramlara doğru yönelir. Örneğin, başlangıçta, temelde beslenmek, barınmak, korunmak gibi olan istekler giderek toplumda saygınlık kazanmak, sözünü geçirmek, estetik duygularını doyurmak, toplum düzenine yön vermek gibi daha soyut kavramlara doğru değişir.

Yaşamı süresince insan ilk çocukluktan ileriye doğru büyüdükçe, içinde yaşadığı toplumun niteliklerine göre değişen ve yoğunlaşan engeller ve uyması istenilen koşullarla karşılaşmaktadır. İsteğinin her engellenişinde kişide bir hoşnutsuzluk duygusu doğar, buradan engellenmenin türüne ve yoğunluğuna bağlı olduğu gibi, aynı zamanda kişinin de bu engellemelerden doğan hoşnutsuzluğa verdiği tepki türü ve kalıplarına göre değişen davranış özellikleri ortaya çıkar. Bu gibi engellenmelerde ilk rastlanılan tepki bir gerilemedir. Bu gerileme aktif türde olup saldırganca bir davranış ile ortaya çıkabileceği gibi, içe kapanık bir pasifliğe dönüş, veya psikosomatik hastalıklarda gördüğümüz üzere organik bir belirtiyile tepki, ya da herhangi bir maddeye tutulma onsuz yapamama gibi bağımlı bir davranış ile kendini gösterebilir.

Kişiliğin oluşumunda ilk çevrenin etkisi çok büyüktür. Çocuk haz ilkesinin doruğundaki ilk kendine dönük (egosantrik) yaşantısından dış evren içindeki yaşantısına geçerken, önce anasıyla (ya da onun yerini alan kişiyle) ilk karşılıklı insanlararası ilişkilerini kuracak, giderek küçük aile çevresi, sonra gittikçe genişleyen ve kalabalıklaşan dış ortak çevresi içinde bu karşılıklı ilişkileri geliştirerek kendini ve çevresini en az rahatsız edecek düzeyde uyumlu bir yaşam dengesini kurmayı öğrenecektir. Ana - baba - çocuk üçgeni içinde başlayan bu insanlararası ilişkide çocuğun hem kendini yitirmeden benliğini kazanarak, hem de dış çevre koşullarını gerçekçi ve mantıklı düzeyde tanıyıp davranışlarını ne kendini, ne de çevreyi rahatsız etmeden oluşturmayı öğrenmesi onun kişilik yapısına güçlülük kazandırabileceği gibi, ilerde karşılaşacağı zorluk ve engellemelerle de yeterli bir biçimde başetmesine yardımcı olacaktır. Görülüyor ki, çocuğun ruh sağlığının yeterli olabilmesi için ana - babanın ve giderek toplumun ruh sağlığı ile davranış örneklerinin yeterli ve olumlu olması en ilk basamağı yapmaktadır.

Çevreden gelen yasaklanmalar çocuğun gelişim süreci içinde onun benliğiyle bütünleşerek Benüstü (Superego) kavramını oluşturur, davranışlarını biçimlendiren, yöneten önemli bir kişilik etkeni haline geçerler. Ne var ki, doğada hiç bir şey durağan olmayıp, sürekli bir devinim içinde değişkenlik gösterirken, toplumun yapay kurallarının bu değişkenliğe ayak uyduramadığı, çok geride kaldığı hallerde genç ve yaşlı kuşaklar arasında, dolayısıyla kişi ve toplum kuralları arasında bir kopuşma doğarak bundan kaynaklanan sürüşmeler, çatışmalar ve aykırı davranış örnekleri ortaya çıkar.

Herhangi bir maddeye tutku derecesinde bağlanmış olan kişilerin her birinin ruhsal yapısında temelde bir hoşnutsuzluk, bir huzursuzluk yatmaktadır. Bunların ilk çocukluk yaşantıları ve ilk çevreleri ile ilişkilerinde kişilik oluşumlarını olumsuz yönde etkileyen öğelerin varlığı nedeniyle kişilik yapılarında zayıf kalmış yanların bulunduğu görülmektedir. Daha sonraki yaşam olayları içinde iç veya dıştan gelen zorlayıcı durumlarla karşılaşıldığında, bu kişiler şu ya da bu biçimde bir davranış bozukluğu göstermeye daha yatkın bulunmaktadır.

Genç insan, bedensel gelişimi yanısıra sürekli bir ruhsal gelişim içinde de bulunmakta ve bu gelişimin belirli dönemlerinde iç veya

dış ortam etkenlerine bağı olarak zorlanmaktadır. Ergenlik çağı bu zorlanmaların ve kişi içindeki yoğun depresimlerin en sık rastlandığı bir dönemdir. 10-12 yaşlarla 16-18, hattâ bazı hallerde 20 yaşına dek uzandığı kabul edilen ergenlik döneminde kişinin kendi içinde olduğu kadar, toplumsal çevresiyle ilişkilerinde de oldukça hızlı, zor ve çatışmalı bir değişme söz konusudur. “Erken”, “Orta” ve “Geç Ergenlik” dönemleri olarak değerlendirilen ergenlik çağında kişinin başlangıçta biyolojik durumunda, sonunda ise psikososyal durumunda bir değişiklik bulunmaktadır. Ancak, bu değişiklikler salt kişinin kendinde bulunmamakta, çevre ve toplumsal ilişkilerinde de etkin olmaktadır. Örneğin, erken ergenlik döneminde çocuk, ya da gencin bedeninde hormonal ve anatomik bir takım değişmeler başlayıp, onu biyolojik olarak çocuklukla erişkinlik arasında kararsız kılarlarken, ruhsal ve toplumsal ilişkilerinde de benzeri bir kararsızlık görülür. Kendisi bir yandan “Ben artık büyüdüm!” diye bağımsızlaşmak isterken, beri yandan dış toplumsal ortamın zorlayıcı koşulları karşısında korunmak ve bir büyüğüne sığınmak gereksinimini duyar. Öte yandan, dış çevre de onu bir bakıma büyümüş görüp “Artık kocaman insan oldun, çocuklaşma” derken, onun bazı başına buyruk ve bağımsızlık isteyen davranışları karşısında “Sen daha kim oluyorsun, parmak kadar çocuksun!” da deyiverirler.

Ergenlik çağının bu alt bölümleri birbirinden kesin sınırlarla ayrılmış olmayıp, birbiriyle içiçe bir geçiş halinde süregiderler. Ergenlik çağının tipik belirtileri arasında kendini çocuklukla erişkinlik dünyası arasında yitivermekten, yerini bulamamaktan doğan bir iç huzursuzluğu ön plâna çıkarır. Bir yandan büyüklerden destek bekleyip onlarda ideal bir örnek alınacak kişilik modelleri bulmayı ararken, öte yandan onları beğenmeyen, başkaldırıcı bir duygu vardır. Bu arada içine düştüğü ve katılmak istediği erişkinler dünyasında, gerçek koşulların acımasız katılığı ve zorluğu onda ürkütücü bir etki yaratmakta ve için için bir saldırganlık duygusunu kabartmaktadır. Hele erişkin kuşağı ile genç kuşak arasında iletişim ve anlayış eksikliği bulunuyor ve erişkinlerin temsilciliğini yüklediği dış toplum kavramı ve kuralları çağın dinamik devinim ve oluşumlarından geride kalıyorsa, kuşaklararası bir kopukluk tüm belirginliğiyle ortaya çıkacak, bu kopukluk içinde genç sorunlarına ve isteklerine yeterli bir kanıt ile olumlu biçimde yönetilmiş bir çözüm yolu

bulamadığında, bunu başka ve saptırılmış yollarla nesnelere arayacaktır. Kuşaklararası kopukluk onu bir önceki kuşağı ve onun temsil ettiği toplumsal kuramları iten ve yadsıyan bir tepki oluşumuna götürecektir. Bu tepki kimi zaman saldırganca yıkıcı eylemler halinde belirirken, kimi zaman da daha pasif, içe dönük ve tümüyle haz ilkesine yönelik davranışlar biçiminde olmaktadır. Son yılların önemli sorunu haline gelmiş olan anarşik olayları birinci tür eylemler içinde sınıflandırabilirken, gençlerdeki uyuşturucu maddelere tutkunluğu ise ikinci tür eylemler içinde sayabiliriz.

Kuşaklararası anlaşmazlık ve görüş ayrılığı aslında yeni olmuş bir şey değildir. Tarihin eski çağlarındanberi iki kuşağın birbirini eleştirdiği, beğenmediği, kınadığı ve karşı koyduğu bilinen bir gerçektir. "Ah bu gençler ne anlayışsız!" ve "Ah bu ihtiyarlar, anlamıyorlar ki!" tümceleri yüzyıllarboyu her iki kuşağın birbirini suçlamada kullandıkları sözlerdir. Yine, haz verici, çoğunlukla uyuşturucu maddelere tutku gösteren kimselerin de günlerindeki ortam koşullarıyla kolay bağdaşamayan, toplum kuralları karşısında ya ezilen, ya da bu kuralları tanımak istemeyen kişilerden oluştukları da bilinen örnekler arasındadır. Ne var ki, günümüzün gerek teknik olanakları, gerekse toplumsal uygulama ve kavramlar açısından ilerlemiş toplum ortamında bu huzursuzluk daha büyük kitleleri kapsar bir nitelik kazanmaya doğru gitmektedir. Çağımız toplumlarında bireysel özgürlüklerin gittikçe artan ve yaygın bir biçimde tanınması, ama buna koşut olarak bireyin kendine olduğu kadar toplumsal ortamına da sorumluluklarının artması özellikle gençler arasında, yaşlarının coşkusu içinde bir yandan hoşnutsuzluk, bir yandan da tedirginlik yaratmaktadır. Bir önceki kuşak üyelerindeki zayıf ve aksak yanları gördükçe gençlerin bu kuşağın temsil ettiği topluma karşı da güvenleri sarsılmakta ve bu toplumun kendilerine sunduğu özdeşim örneklerini beğenmeyerek kendilerine başka özdeşim modelleri arama yoluna sapma eğilimi göstermektedirler. Bu sırada içlerinde biriken enerjinin yarattığı saldırganlık ya aktif bir protesto tepkisiyle dışa dönük saldırganca eyleme, ya da pasif protesto biçiminde, doğrudan doğruya haz ilkesine yönelik ve gerçeklerden uzaklaştırıcı bir yaşantıya dönüşmektedir. Burada toplumsal olduğu kadar ruhsal bir gerileme de söz konusudur ve pasif bir tepkiyle hastalığa, ilâçlara, ya da haz verici maddelere yönelerek sığınan

kişilerin bu pasif tepkilerinin altında da gizlenmiş bir saldırganlık yatmaktadır. Böyle bir tepkiyi şu olayda açıkça görebilmekteyiz :

23 yaşında yüksek okul öğrencisi bir genç, annesi tarafından uyuşturucu madde kullanma alışkanlığının giderilmesi için tedavi isteğiyle getirilmişti. Daha önce çeşitli hekimlere götürülmüş, bu arada bir süre Fransa'da özel bir klinikte de tedavi görmüştü. Çok efendi, uysal, akıllı konuşan, her haliyle iyi bir insan olduğu sezilen bu genç, aynı zamanda okuduğu yüksek sanat okulunda da sanat yeteneği bakımından beğenilmekteydi. Bir süre psikoterapiye gelen gencin aile yaşantısında bazı kopukluklar bulunmaktaydı. Annesiyle babası bir süre önce ayrılmışlar, anne başka bir beyle evlenmişti. Gencin ne annesi, ne öz ne de üvey babasıyla arasında herhangi bir sürtüşme ve anlaşmazlığın bulunmadığı dile getirilmekte, fakat bu ailede kimsenin birbiriyle yeterli bir duygusal, ya da düşünsel iletişimde bulunmadığı da göze çarpıyordu. Aile varlıklı, kültürlü, üst toplum düzeyinde yaşayan, dış görünüşüyle örnek sayılabilecek bir gruptu, fakat çocuk ile aralarında bir türlü kurulamayan bir duygusal ilişki eksikliği vardır. Bu genç hiç bir zaman, hiç bir şeyden yakınmıyor, kızmıyor, sıkılmıyor, ancak tüm hoşnutluğu ilkin esrar ile başlayan, sonra gastrogut damlasını kaynatıp içindeki optiumu elde ederek damarına şırınga ederek sürdürdüğü uyuşturucu madde kullanımında buluyordu. Ne aile - içi, ne de daha sonraki toplumsal ilişkilerinde yeterli bir doygunluk bulamamıştı. Kız arkadaşları olmuş, onlarla da fazla bir doygunluk yaşamamıştı. Bir şeyden hoşlandığında, sevindiğinde, biraz canı sıkıldığında, ya da hiç bir olay olmadığı halde boş durup dururken birdenbire sıkıldığında hemen bir köşeye çekilip şırıngasını yapıyor ve bundan başarılı bir şey yapmış gibi bir doygunluk ve haz duyduğunu söylüyordu. Bu kadar kızmadığını ve olayların kendisini üzmediğini söyleyen gencin yaşantısındaki bir örnek ile tedavi sırasındaki bir davranışı içinde nasıl bir saldırganca duygunun yattığını çok güzel belirtmiştir :

Birlikte çıktığı ve çıkmalarına hem kendi annesinin, hem de kızın annesinin izin verdiği bir kız arkadaşını bir gün oldukça geç saatte eve bıraktığında, kızın annesinin neden o kadar geç kaldıklarını, merak ettiğini söylemesi üzerine kendisi özür dilemiş ve arada herhangi bir sert söz, ya da kızgınlık olmadan oradan ayrıldıktan

sonra evine gitmiş, bir süre müzik dinleyip zaman geçirmiş, daha sonra aniden bisikletine atlayıp gecenin çok geç saatinde yine kızın evinin önüne gidip, bahçe içindeki bir evde yalnız oturan ana - kızın penceresine taş atıp camı kırmış, onların korkuyla uyanıp telâşlarını bir süre uzaktan izledikten sonra geri dönmüştü.

İkinci olay ise tedaviye geldiği sırada olmuş, kapıcı sokak kapısını açık bırakmaması için kendini uyarmıştı. Oysa, kapı kendisi tarafından değil, ondan önce kapıdan çıkan birisi tarafından açık bırakılmış ancak kapıcı onu görmediği için kapıyı kendisinin açık bıraktığını sanmıştı. Bunu kapıcıya söyleyip onunla bu konuda tartışmak, ya da anlaşmak, en azından kendini savunmak varken, böyle yapmamış, ancak o sırada seansta bu olaydan söz etmişti. Gencin o gün sesanstan çıkıp apartımanı terketmesinden sonra kapıcı asansördeki halının yok olduğunu farkedip büyük telâşa kapılmış ve tüm komşu kapıcılarla mahalleyi birbirine katmıştı. Aradan bir kaç gün geçtikten sonra asansör bozulup ta tamir edilirken, asansör boşluğuna atılmış olan halı ortaya çıkmış ve daha sonraki seansta da hasta halıyı asansörün kenarındaki dar aralıktan kendisinin aşağıya attığını söylemişti .

Bu olayda, gencin tüm pasif davranışları ve görünürdeki sert tepki yokluğu içinde nasıl saldırganca bir duyguyu gizlediği ve bunu yine pasif bir yöntemle açığa vurduğu görülmektedir.

Pasif protesto içinde toplum kurallarını sessizce hiçe saymak ve ona aykırı davranmak gibi eylemler de bulunmaktadır. Böylesine duygular içinde olan gençlerin bazı sosyal alt grupları oluşturdukları 10-12 yıl önce Batı dünyasında *Hippi*'lerde görüldüğü gibi, onlardan bir kaç yıl sonra Amerika'da oluşan *Yippie*'lerde daha belirgin bir biçimde ortaya çıkmıştır. Yippi'lere göre protesto toplum kurallarını yıkıcı ve toplumda şok etkisi yaratıcı eylemlerle sürdürülmelidir. Örneğin, bir toplumda temizlik, düzen, refah ve toplumsal güvence benimsenmiş ve sağlanmış toplum ölçüleriyle, bunlar yadsınmalı, karşı çıkılmalıdır. Bunların ilkesine göre, genel tuvaletlere para ödeyerek girmektense, ortalığa pislemeli, para ahlâkının geçersiz olduğunu savunup, çocuklara, ana - babalarından para çalmalarını öğütlemelidir; ancak böylece para ahlâkı kısıtlamasından özgürleşilir. Zira para kazanmak için çalışmak sıkıcı, yorucu bir şeydir. "Yarın rahat etmek için bugün çalışıp para kazanmak" ilkesi on-

lara göre boştur, çünkü bu yarın hiç bir zaman gelmez ve insan paranın gereksiz yere tutsağı olur. Onun için yarın yerine bugünü yaşamak daha geçerlidir.

Batı dünyasındaki gençlik gruplarının ilâç ve uyuşturucu madde bağımlılığını açıklarken, *H.E. Richter*, bu huzursuz ve rahatsız gençlerin bir önceki yaşlı kuşaklara olan güvenini onlardan tedavi ve ilâç konusunda bile yardım istemeyecek kadar azaldığını ve dolayısıyla tedavilerini de kendi buldukları ilâçlarla ve onların sağladığı kısa süreli avunmalarda aramayı yeğlediklerini söylemektedir. *Richter*'e göre, bugün tıp dünyasının ilâç ve uyuşturucu madde tutkunluğuna karşı gösterdiği aşırı duyarlılık bir yere kadar bu ilâçların insanlar üzerindeki zararlı etkilerinden ileri gelmekteyse de, aslında daha çok tıbbın buradaki temel hastalığı iyileştirmede nasıl yardımcı olacağını bilemeyip çaresiz kalmasından kaynaklanmaktadır.

Tutku yaratici maddelerin sadece uyuşturucular olmadığı bilinmektedir. Benzeri biçimde uyandırıcı aminler ve başka bazı psiko-farmakolojik ilâçlar, özellikle trankilizan ve ağrı kesicilerle uyku ilâçlarına da tutku olur. Aynı psikopatolojik etken burada da geçerli olup, kişilik yapısı, duygusal doyumsuzluk ve toplumsal uyumsuzluklar söz konusudur. Uyandırıcı aminlerde kişinin bunalımlarına bağlı uyumsuzlukları, çekingenlikleri, halsizlikleri, bu ilâcın etkisiyle silinip, kendisinde geçici de olsa bir canlılık, kafasında açıklık ve düşünce hızında artma ile becerikliliğin yükselmesi gibi durumlar ilâcı başlangıçta çekici kılar ve bir süre sonra artık onsuz yapamaz bir hale gelir. Benzeri etkiyi bütün diğer ilâçlarda da görebiliriz. Kendi başına toplum ve yaşam içinde yaşayabileceğine, var olabileceğine güveni olmayan kişi, insanlararası duygusal ilişkilerini ve iletişimini de yeterince kurup geliştiremediğinden desteği ilâçtan almaktadır. Burada her zaman ilâcın farmakolojik etkileri etkin olmayıp, kişiye huzur ve aradığı desteği vermede salt o ilâcı alma, yani sembolik bir desteği edinme yeterlidir. Yine bir ruhsal gerileme süreci ve bağımlılık söz konusu olmaktadır. Erişkin yaşamında tek başına ayakta kalmaya cesareti olmayan kişi, ruhsal gerilemesi içinde, eskiden anasıyla olan yaşantısındaki haz ve güven dolu ilişkiyi ararken, bunu artık anasının kucağında bulamayacağından, o ilişkiyi simgesel bir biçimde hap yutarak sürdürmektedir.

Yaşamının uzunca bir bölümünde kendine yeterli ve bağımsız yaşayabilmiş bazı erişkinlerde de oldukça genç yaşta başlayan tutkunluklara rastlandığı olmaktadır. Burada, kişinin gerçek dünyadaki ruhsal ve toplumsal yaşantısı içinde karşılaştığı zorlamaların ve engellenmelerin etkisiyle, onları kendi özgüçleriyle aldedebilme yeteneğini artık kendinde bulamadığında böyle bir ilâç ya da maddede sığınmak veya destek bulduğu görülür. Bunda kişisel yatkınlık yanı sıra o andaki kişisel direnme gücü ve karşılaşılan stress'in yoğunluğu ile etki gücü de kararlaştırıcı etkenlerdendir.

3) Tutkunluk maddesi ile kişi arasındaki ilişki :

Tutkunluk maddesi ile kişi arasındaki ilişkiyi etkileyen dış etkenlere gelince, burada maddenin sunuluşu, erişilebilirlik derecesi ve bu maddeyle ilişkiyi sağlayan etkenler söz konusu olur.

Bir toplumda madde kolay elde edilebilir ve kullanımı da toplumda, ya da toplumun belli gruplarında aşırı bir hoşgörü, hattâ beğeni ile karşılanırsa, o maddeyi kullananların sayısında bir artış olması doğaldır. Ancak, maddenin toplumca yasaklanması, kullanımının hoşgörülmemesi de kullanımı engellemede, yukardaki protesto tepkilerinde belirtildiği gibi, tek başına yeterince önleyici bir neden olamaz. Kaldı ki, son yıllardaki gençlik bunalımlarına bağlı olarak gençliğin yeni devinim ve eylemlerle, boşluk duygusunu doyurma çabaları içinde, kendilerine daha doyurucu, olumlu olanaklar ve yollar bağlanıp gösterilmedikçe, bu türde haz verici maddelere yönelik yine çekici olacak, dahası zor elde edilebilir olduklarında da, edinilmesi bir çeşit cesaret ve kahramanlık gösterişi halini alıp çekiciliği daha da artabilecektir.

Herşeyde olduğu gibi, tutkunluk yaratıcı maddelerin kullanımında da sunu - istek ilişkisi bir yerde etkin olmaktadır. Bugün uyuşturucu maddelerle diğer ilâçların herşeyden önce bir ticaret konusu olduğu bilinmektedir. Satıcı elindeki malı satıp olabildiğince çok kazanmak isteyecek, bunu satabilmek için de gerekli sunu yollarını deneyecektir. Eskidenberi uyuşturucu maddelerin diğer haz verici olaylarla birlikte gittiği, en azından uyuşturucu madde ticareti ile fuhuş ticaretinin elele yürüdüğü ve pazarlamanın daha çok bazı bu tür eğlence yerlerinde odaklaştığı bilinmektedir. Dolayısıyla, uyuşturucu-

cu madde satıcısı bugün pazarına salt maddesiyle değil, bunun kullanımını için gerekli ortamı yaratacak ön-hazırlığıyla çıkmaktadır. Örneğin, müziği, modası, davranış biçimi örnekleri ile yeni olan ve başka olan şeyleri kabule çok hazır bulunan gençliğe seslenmekte, fuhuş ve diğer eğlence olanakları ile de daha yaşlı kuşaklara sunuda bulunmaktadır. Hippi'liğin yayılışının mı uyuşturucu madde alışkanlığını başlattığı, yoksa uyuşturucu madde satıcılarının mı Hippiliği geliştirdiği gibi bir sava girecek değiliz kuşkusuz. Ancak, toplumun genç kesimin bunalımları sonucu olarak doğan Hippilik yaşantısının açık bıraktığı kapıdan uyuşturucu madde tüccarları girmeyi iyi başarmışlar ve yakaladıkları bu zayıf yanlarından gençleri sömürmek için tüm ticaret dallarını seferber etmişlerdir. Giderek iş öyle bir hale gelmiştir ki, yayılan moda ile o modanın koşullarına sanki ayık kafayla uyulamaz olmuştur. Örneğin, psikodelik (psychedelic) ya da underground (yeraltı) müziğini dinlemek, ya da pop müziğinin belli bazı türlerinin danslarını oynamak bir çeşit tören halini almıştır. Bu kısa zamanda hızla ülkelerarası bir yayılım göstererek, ülkesine göre yerel zevk ve koşullara uygun niteliklerde oluşmuş, psikososyal koşullarının uygun olup daha çok bunalımlı insan gruplarının bulunduğu yörelere daha çabuk girerek, yayılmıştır. Yine bu moda akımlarıyla ilgili olarak öncü bazı modeller sunulmuş, gerek müzisyen, gerek oyuncu, gerekse başka alanlarda, uyuşturucu madde kullanan kahramanlar bu nitelikleriyle ön plâna itilerek reklâmları yapılmış ve etki altında kalmaya yaşı ile psikolojik durumu gereği çok yatkın olan gençler etkilenmeye çalışılmıştır. Aynı biçimde, bunların sunulduğu eğlence ortamları, klüpler, diskotekler, kahveler de pazar yeri haline gelmiştir. Bu ortamlarda maddeye tutkunluk gösteren gençlerin sayısı da arttırılmış ve onların bazıları da zayıf taraflarından yakalanarak satış elemanları olarak kullanılır olmuştur.

Burada kaçakçılığın ve kaçakçılıkta kullanılan alt sosyo-ekonomik ve kültürel düzeydeki kişilerin bir yandan maddeyi kullanmaya alıştırılması, öte yandan da bu maddenin kaçakçılığına ve dolayısıyla ticaretine katılmalarıyla, başka türlü kolay kolay edinemeyecekleri parasal ve ona bağlı sosyal olanaklara erişmeleri de bu gibi kişilerin sayısını çoğaltarak uyuşturucu madde kullanım alanlarını yaymada etkili olmuştur.

Tıp ilâçlarının tutku halinde kullanılmasında ise, bazı hallerde ilâçların eczane ve eczane dışı yerlerde denetimsiz satılmasıyla, önce hastalık nedeniyle kişilerin birbirinden duyarak, ya da bir kez hekim tarafından önerilmesiyle başlayan alışkanlık, tutku halini almış, gerçek uyuşturucu maddeler daha pahalı ve daha zor elde edilir olduklarında, bu ilâçlar onların yerine geçerek yeni bir kullanım alanı bulmuştur. İlâçların üretici firmalar tarafından rastgele halka yönelik reklâmlarla sunulması ve tüm ağrıları, dertlerini bir hapla geçiştirebilecekleri, ya da deliksiz bir uyku için hapın son derece etkili olduğu türündeki reklâmların sakıncası zamanında görülmeye başlanmıştır ama, yine de bazı başağrısı ilâçlarının (özellikle içinde uyuşturucu ve tutku yapıcı nitelikte maddelerin de bulunduğu ilâçların) eczane dışı yerlerde, hattâ bakkalarda bile satıldığına tanık olmuşuzdur. Burada üretici firmaların dağıtım yönteminin ne denli sıkı tutulduğu, ya da bu gibi ilâçların eczane dışı yerlere ne yolla vardıkları incelenmeğe değer.

Tıp ilâçlarının tutku yaratıcı bir nitelik kazanmasında hekimlerin de bir yere kadar rolü olmuştur. Hastanın salt kendisine açıkladığı yakınmalarıyla ilgilenip, onun ilâçlarla ilişkisinin ne türde olabileceği konusunda belirli bir duyarlılık ve uyanıklık göstermediğinde, hastaları ilâca bağımlı ve tutsak kılmak gibi bir tehlike belirir. Bundan kaçınmanın en kolay yolu, hekimin hastaya biraz daha vakit ayırıp, onu kişiliği ile biraz daha fazla tanınması ve ilâçlarla ilişkisinin ne türde olabileceğini kestirmesidir. Yoksa, ilk verdiğimiz ilâçla derdi geçmediği zaman, her gelişinde ilâcın daha güçlüsünü vere vere hastayı, üstelik hekim de verdiği için, korkusuzca ve güvenle bu tutkuya itmek olasılığı vardır.

Bir maddenin tutku yaptığı için üretiminin hemen yasaklanması ve hele o madde o ülke ve ülke halkı için önemli bir geçim kaynağı ise, pek doğru ve yeterli çözüm yolu değildir. Başlangıçta da belirtildiği gibi, tutkuda kişilik yapısının niteliği ile psikolojik huzursuzluk ve doyumsuzluk doğurarak kişiliği etkileyen toplumsal koşulların özelliği önemli bir yer alır. Dolayısıyla, bir madde yasaklandığında, eğer koşullar değişmemişse, yerini hemen bir başka madde alacaktır. Kaldı ki, toplum yapısının özelliği ve gelenekleriyle gelen alışkanlıkları içinde, maddenin olumlu ve olumsuz nitelikleriyle tanınması onun kullanılmasına belli bazı sınırlar çizer. Örneğin, esrar ve

afyon batı ülkelerinde salt uyuşturucu ve zararlı nitelikleriyle bilinip, bazı kişilerce haz maddesi olarak kullanılır, diğerlerinde ise zararlı nitelikleri nedeniyle şok ve panik uyandırırken, haşhaş üreten bölgelerde, o yöre halkının önemli bir geçim kaynağı olan bu madde iyi ve kötü nitelikleriyle tanınip, yasaların da yardımıyla gelenekler ile denetlendiğinden, o bölgelerde tutku gösteren kişilere pek rastlanmamaktadır. Bu kimselerin belli ölçülerde ve durumlarda haşhaş halk ilâcı olarak kullandıkları, fakat hiç bir zaman zararlı dozlara ve kullanım sürelerine çıkmadıkları, ayrıca buralarda yaşlıların gençleri zararlı olduğü ve aptallık yapacağı gibi uyarılarla bu maddelere karşı koşullandırdıkları bilinmektedir. Kendi ortamlarında, halk hekimliğinde tedavi amacıyla kullanılan bu maddeler o yöre gençleri için protesto aracı olarak kullanımda ilginç araçlar olmaktan uzak kalmışlardır.

KAYNAKLAR

- 1 — ELTHAMMAR, O.: The Influence of Mass Media on Attitudes, Emotions and Behaviour in Childhood and Adolescence. Society, Stréss and Disease, Ed. L. Levi, Oxford Medical Publ. 93-106, London (1975).
- 2 — ERIKSON, E.H.: Reflection on the Dissant of Contemporary Youth, Intern J. Psychoanal. 51: 1, 1970.
- 3 — FEJER, D. R.G. SMART, WBITEHEAD, P.C., LAFOREST, L.: Sources of Information about Drugs among High School Students, The Public Opinion Quarterly, Vol. 35, 1971.
- 4 — FRANKENHAEUSER, M. ve JOHANNSON, G.: "Behaviour and Catecholamines in Children", Society, Streess and Disease, Ed. L. Levi, Oxford Medical Publ. 118-126, London (1975).
- 5 — FREUD, S.: Gesammelte Werke, Bd. 1 - XVII, S. Fischer, Frankfurt/M., 1963.
- 6 — GROEN, J.J.: Society, Interhuman Communication and Psychosomatic Disease Society, Stress and Disense, Ed. L. Levi, Oxford Med. Publ. 341-357, London (1975).
- 7 — HAMBURG, B.A. ve HAMBURG, D.A.: Stresaful Transitions of Adolescence, Endocrine and Psychosocial Aspects, Society, Stress and Disease, Ed. L. Levi Oxford Med. Publ. 93-106, London, (1975).

- 8 — KOPTAGEL, G.: Ergenlik Çağının Ruhsal Sorunları, Nörü Psikiyatri Arşivi, XIV : 3-4, 95-104, (1977).
- 9 — KOPTAGEL, G.: Psychodynamics of Addiction in Turkey, Symposium 14; 2, 24-31 Mart (1976).
- 10 — KOPTAGEL, G.: Kişiyi Toksikomaniye Götüren Psiko - Sosyal Nedenler, Uyuşturucu Maddeler Sorunu, Hastürk Yayınları, 1, İstanbul (1972).
- 11 — KOPTAGEL, G.: Libido Gelişimi, Türk Tıp Cemiyeti Mecmuası, İstanbul 1971.
- 12 — KÖKNEL, Ö.: Uyuşturucu Madde Sorunları, Gelişim Yayınları, İstanbul 1976.
- 13 — LAZARUS, R.S.: Social Unrest, Stress and Adaptation, Society, Stress and Disease, Ed. L. Levi, Oxford Med. Publ. 149-169, London, 1975.
- 14 — MAHLER, L.: Psychische Konflikte und Hochschulestruktur, Psyche XXIII 10, 772-775, 1969.
- 15 — MÜLLER - ECHARD, H.: Die Krankheit nicht Krank sein sein können, Klett Verlag, Stuttgart, 1954.
- 16 — O'CALACHAN, S.: The Drug Traffic, Nel, London 1969.
- 17 — POHLEN, M.: Die Abhängigkeitsproblem in der Revolte der Studenten, Psyche XXIII, 10, 762-771, 1969.
- 18 — RICHTER, H.E.: Die Gruppe, Rowohlk, Hamburg 1972 .
- 19 — POSKAMP, H.: Über Irentetaetskonflikte bei im zweiten Weltkrieg geborenen Studenten, Psyche XXIII, 10, 754-761, 1969.
- 20 — RUBIN, J.: Do It, Ballantine Books, New York, 1970.
- 21 — SMART, R.G., and FEDER, D.: Illicit LSD Users : Their Social Backgrounds Drug Use and Psychopathology, Repr. J. of Health and Soc. Behaviour, Vol. 10, No. 4, Dec. 1969.
- 22 — SMART, R.G. and FEDER, D.: Recent Trends Illicit Drug use Among Adolescents, Publ. by authority of the Honorable John Munro, Minister of National Health and Social Welfare, Canada 1971.
- 23 — SMART, R.G. and JONES, D.: Illicit LSD Users : Their Personality Characteristics and Psychopathology, J. of Abnormal Psychol., Vol. 75, No. 3. 286-292, 1970.

- 24 — SODDY, K.: The Mental Hygiene Movement and the Problem of Preventive mental health, *Psychiatrie der Gegenwart*, Bd. III, 36-50, Springer, Berlin 1960.
- 25 — STAEHELIN, J.: Nichtalkoholische Suchte, *Psychiatrie der Gegenwart*, Bd. 11, 340-360, Springer, Berlin 1960.
- 26 — UNDERWOOD, P.: Adolescent Escape - Entrance into Drugs, *Society, Stress and Disease*, Bd. L. Levi, Oxford Med. Publ. 379-389, London, (1975).